

Vlaams
Parlement

ingediend op **1377** (2017-2018) – Nr. 1
20 november 2017 (2017-2018)

Verslag van de hoorzitting

namens de Commissie voor Buitenlands Beleid,
Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking,
Toerisme en Onroerend Erfgoed
uitgebracht door Marc Hendrickx en Tine Soens

over het verzoekschrift
over de uitvoering van het Comprehensive
Economic and Trade Agreement (CETA),
vóór inspraak van de nationale
en regionale parlementen

*Samenstelling van de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden,
Internationale Samenwerking, Toerisme en Onroerend Erfgoed:*

Voorzitter: Rik Daems.

Vaste leden:

Ingeborg De Meulemeester, Marc Hendrickx, Jan Van Esbroeck, Karl Vanlouwe, Karim Van Overmeire,
Manuela Van Werde;

Sabine de Bethune, Vera Jans, Ward Kennes, Johan Verstreken;

Rik Daems, Herman De Croo;

Tine Soens, Güler Turan;

Wouter Vanbesien.

Plaatsvervangers:

Cathy Coudyser, Danielle Godderis-T'Jonck, Andries Gryffroy, Sofie Joosen, Elke Sleurs,
Sabine Vermeulen;

Karin Brouwers, Griet Coppé, Joris Poschet, Valerie Taeldeman;

Jean-Jacques De Gucht, Marnic De Meulemeester;

Renaat Landuyt, Steve Vandenberghe;

Bart Caron.

Toegevoegde leden:

Stefaan Sintobin;

Christian Van Eyken.

INHOUD

1. Toelichting door de eerste indiener en zijn adviseur	4
2. Vragen en opmerkingen van de leden	9
3. Antwoorden van de sprekers.....	14
Gebruikte afkortingen	16

Op 7 november 2017 hield de Commissie voor Buitenlands Beleid, Europese Aangelegenheden, Internationale Samenwerking, Toerisme en Onroerend Erfgoed een hoorzitting over het verzoekschrift over de uitvoering van het CETA-handelsakkoord vóór inspraak van de nationale en regionale parlementen.

Het betrof een collectief verzoekschrift, ondertekend door meer dan 15.000 personen. De commissie hoorde eerste ondertekenaar Luc Hollands en zijn raadvrouw Kitty Snieders.

1. Toelichting door de eerste indiener en zijn adviseur

Luc Hollands, eerste ondertekenaar van het verzoekschrift, zegt dat in enkele maanden meer dan 15.000 handtekeningen werden verzameld van burgers die zich veel zorgen maken over handelsverdragen zoals CETA. Over de onderhandelingen daaromtrent werd in Vlaanderen vooral met economische actoren gepraat en maar weinig met burgers. Op een gegeven moment is er wel een uitnodiging gekomen van het kabinet van de Vlaamse minister-president, maar op dat moment was de beslissing al gevallen. De vertegenwoordiger van het kabinet toonde zich verbaasd over de aangebrachte argumenten en beloofde een opvolging, maar die is er niet gekomen. De spreker verwijst ook naar de petitie die door 3 miljoen Europese burgers werd ondertekend, maar geen luisterend oor kreeg bij de EC.

Het CETA-verdrag bestaat uit 2300 pagina's ingewikkelde juridische materie, met daarbij nog eens twee annexen, het interpretatief instrument en 38 declaraties. In de beperkte spreektijd hier kunnen dan ook onmogelijk alle bezorgdheden worden opgesomd. Bij gesprekken met talrijke politici bleek wel dat er vaak onvoldoende kennis is van de kleine letters en dat de grote meerderheid meestemde zonder de tekst te hebben gelezen. Het gaat nochtans om een historisch verdrag dat onze democratie en ook de eigen macht als volksvertegenwoordiger voor een stuk uit handen gaat geven.

De boeren maken zich zorgen over dit verdrag. Enkele jaren geleden werd toenmalig EU-Commissievoorzitter José Manuel Barroso geconfronteerd met een stoet tractoren en werd hem uitleg gevraagd over de melkquota. Het loslaten van die quota heeft tot veel ellende geleid, het aantal boeren is op tien à vijftien jaar zowat gehalveerd en er zijn in de sector ook heel wat zelfmoordpogingen geweest. Barroso maakte de protesterende melkboeren toen duidelijk dat er verdragen werden gesloten en dat het niet mogelijk was om daarbinnen een regulering zoals een melkquotum te behouden. Hij vertelde toen ook, op een moment dus dat er nog helemaal geen sprake was van CETA, dat er werk werd gemaakt van het openen van de markt met Canada. In Canada bestond er een vijftal jaren geleden nog een zeer gereguleerd systeem met familiebedrijven. Europa vroeg nu aan de Europese melkveehouders om dat mooie systeem kapot te maken, want Canada kan de concurrentie met Europa niet aan, alleen al door het klimaat. Toen aan de Commissievoorzitter werd gevraagd wat er dan tegenover de import van Europese melk in Canada zou staan, antwoordde hij dat er Canadees vlees naar hier zou worden uitgevoerd. Toen hij werd geconfronteerd met de stelling dat dus niet alleen Canadese melkboeren maar ook Belgische vleesboerderijen blijkbaar kapot moesten, bleef Barroso zonder repliek. Op het hoogste niveau had men dus geen antwoord. Daarom koos boerenorganisatie EMB er niet alleen voor om voor een quotum te blijven strijden, maar ook de oorzaken aan te pakken. De EMB is dan de strijd aangegaan met tientallen andere burgerorganisaties en heeft zo ervaren dat er achter dit internationaal handelsverdrag heel wat problemen schuilgaan.

Kitty Snieders merkt op dat zij Luc Hollands als burger bijstaat, niet namens Greenpeace. De boeren, die een vak uitoefenen dat veel respect verdient, hebben

het momenteel al bijzonder moeilijk en met het opengooien van de grenzen gaan ze het nog veel moeilijker krijgen. Zeker nadat toenmalig Waals minister-president Paul Magnette zijn bezwaren had kenbaar gemaakt, werd er veel gezegd over CETA. Het ging dan merkwaardig genoeg, ook in de media, echter niet om de inhoud. Er is in België een zeer brede coalitie, met onder meer vakbonden en mutualiteiten, maar ook Europese overkoepelende organisaties zoals BEUC, ETUC en CIEL spreken zich tegen dit verdrag uit. Binnen de Europese context is er ook veel verzet bij de kmo's.

Er is echter niet echt een publiek debat. Over dergelijke thema's zou de overheid in een open democratie nochtans publiek in debat moeten gaan. Het CETA-akkoord is veel diepgaander dan andere handelsverdragen die al gesloten zijn. Het is voor het eerst dat een investeringshoofdstuk werd opgenomen en dat met een negatieve lijst wordt gewerkt. In het verleden werden positieve lijsten gebruikt, diensten die men uitkoos voor liberalisering. Nu moet in uitzonderingen worden voorzien als men niet wil dat een dienst geliberaliseerd wordt. Er is duidelijk te weinig kennis aanwezig binnen de lidstaten, waardoor sommige lidstaten helemaal geen uitzonderingen hebben gevraagd en niet beveiligd zijn.

CETA is het eerste verdrag sinds het Verdrag van Lissabon waarin het Europees Parlement bevoegdheden krijgt. Met CETA was het parlement duidelijk nog niet vertrouwd met die rol, met TTIP is het beter verlopen. Daar werd duidelijk aangegeven wat men in handelsverdragen wilde zien. De rode lijnen die toen werden getrokken, werden bij CETA niet gerespecteerd, wat zeer verontrustend is, en het is nog de vraag of de politici daar voldoende van op de hoogte zijn. Zo moest bijvoorbeeld een energiehoofdstuk worden opgenomen en dat is hier niet het geval.

Is het realistisch om CETA een voorbeeldakkoord te noemen? Het werd opgesteld in de tijd van de Harper-administratie en het is algemeen bekend dat premier Stephen Harper niet bepaald ambitieus was op het vlak van de klimaat- en milieudoelstellingen. Canada is toen uit het Kyoto-protocol gestapt en heeft miljarden besparingen doorgevoerd op investeringen voor het bestrijden van klimaatsverandering en investeringen voor het treffen van energie-efficiënte maatregelen. Met dat land werd het CETA-akkoord gesloten.

Waarom wil men zo snel gaan met de goedkeuring van dit verdrag? Dit voorjaar publiceerde de Europese Commissie een Reflection Paper on Harnessing Globalisation. Daarin wordt toegegeven dat dit soort van handelsakkoorden een negatieve impact heeft op arbeid, werkomstandigheden en milieu. Dat zijn geen luxeproblemen, maar zaken die moeten worden aangepakt. Daarnaast is er ook een discussienota over de omgang met de financiële aspecten: misschien moet er toch een klimaat- of milieutaks en een energietaks worden geheven op goederen, om een gelijk speelveld te creëren binnen de wereld. Men zou er dan ook beter aan doen die papers uit te werken vooraleer dit verdrag te ratificeren, want eenmaal dat gebeurd is, is er eigenlijk geen weg terug meer.

Luc Hollands licht vervolgens het economische aspect toe. De Noord-Amerikaanse Vrijhandelsovereenkomst, afgekort NAFTA, werd gesloten tussen de Verenigde Staten, Mexico en Canada. Dat verdrag zou welvaart creëren enzovoort, maar bleek uiteindelijk tot veel meer werkloosheid en jobs met lage verloning te leiden. Met de al bestaande problemen van delokalisatie voor ogen – de spreker verwijst hier naar de bandenfabriek van Goodyear in Amiens, de varkenssector en Ford Genk – is duidelijk dat CETA geen verbetering zal brengen, integendeel. Het is ook vreemd dat de intellectuele eigendomsrechten heel goed beschermd zijn: bij een overtreding van de bepalingen dienaangaande is een hele batterij van maatregelen voorhanden om de eigenaar te verdedigen en te vergoeden. Mittal kon aldus weglomen met de patenten van Luik en zal goed beschermd

worden. Voor milieu-, sociale en sanitaire overtredingen is de situatie echter helemaal anders. CETA maakt duidelijk politieke keuzes, om het handelsrecht telkens boven het sociaal, milieu- en gezondheidsrecht te stellen.

Kitty Snieders wijst erop dat de Europese Commissie en Canada in totaal vier impactstudies hebben laten uitvoeren. Het meest ideale scenario was een groei met 45 cent per inwoner van de EU per week, wat neerkomt op een kopje koffie per 7 weken, na zeven jaar en vervolgens elk opeenvolgend jaar. Daarna heeft de EC ook een duurzaamheidsimpactstudie laten uitvoeren, weliswaar niet voor elke lidstaat. Daaruit bleek een groei van een kopje koffie per vier maanden voor een Europese burger, over een periode van tien jaar en vervolgens elk opeenvolgend jaar. Een ander en realistischer model, van de VN, werd er ook op toegepast. Daaruit kwam een heel ander resultaat, namelijk een verlies van 230.000 jobs, waarvan 204.000 in Europa. Het directoraat-generaal Werkgelegenheid, sociale zaken en inclusie van de Europese Commissie heeft die studies grondig bekeken en geëvalueerd en heeft uiteindelijk een negatief advies gegeven aan het internationale Handelscomité. Ze wezen er onder meer op dat er in Europa een kleine 21 miljoen kmo's zijn die gemiddeld tien mensen in dienst hebben, wat goed is voor 67 percent van de totale werkgelegenheid in Europa. Die kmo's worden echter zwaar onder druk gezet door het openen van de grenzen en hun concurrentiekracht lijdt daaronder. Het feit ook dat het ICS meer rechten verleent aan investeerders dan aan arbeidsrecht – dat hoofdstuk is immers niet bindend en niet juridisch afdwingbaar – vond men ook een zwaar probleem. Voorts heeft het stimuleren van de Noord-Noordhandel onvermijdelijk impact op het Zuiden en wordt het behalen van de duurzaamheidsdoelstellingen van de VN moeilijk.

Luc Hollands stipt aan dat in Bonn de Klimaattop van start is gegaan. In het Akkoord van Parijs was onder meer een vermindering van de transportafstanden voor het stimuleren van de lokale economie opgenomen. Met CETA is men daar wel heel ver van verwijderd. De Nationale Bank heeft berekend dat het klimaatprobleem 80 miljard euro gaat kosten aan België. Het is bijzonder jammer dat in CETA een hoofdstuk over energie en milieu ontbreekt.

De spreker heeft het vervolgens concreet over zijn sector, waar het afschaffen van het melkquotum tot overproductie en energieverstopping leidde. Er is 4 miljard liter melk in stock onder de vorm van poedermelk. Die melk werd opgekocht met het geld van de burger en men weet niet wat daarmee aan te vangen. Er wordt nu verkocht voor de helft van de prijs waartegen de melk werd aangekocht. Er is dus een kostprijs voor het milieu, voor de burger en voor de Vlaamse economie, wat onaanvaardbaar is.

Kitty Snieders merkt op dat Luc Hollands al op het ontbreken van een hoofdstuk over energie heeft gewezen. Dat is uiteraard een belangrijk gemis. De hoofdstukken rond handel, duurzame ontwikkeling en arbeidsrecht zijn dan weer niet afdwingbaar. Volgens het Verdrag van Lissabon, en meer bepaald artikel 191, is milieu een vaste waarde in een handelsakkoord. Bij CETA is dat echter een 'compliment to the agreement'. Er werd al verwezen naar de Harper-administratie, maar Canada is ook een groot exportland van olie. De Canadese economie is gesteund op olie en visserij. Europa is dan weer voor 80 percent van haar energiebehoeften aangewezen op import. Bovendien gaat het bij de Canadese olie om teerzandbitumen, wat de olie drie- tot viermaal koolstofintensiever maakt dan gewone olie. De grote Canada East Corporation promoot momenteel volop de Energy East pijplijn, om die zware olie naar de Atlantische kust te transporteren, met de hoop ze vervolgens naar Europa te exporteren. De Fuel Quality Directive, een zeer ambitieus initiatief van de EC om onconventionele brandstoffen zoals teerzandolie en schaliegas een hogere quotering te geven, is

onder zwaar Canadees en Amerikaans lobbywerk gesneuveld drie weken voor de ondertekening van CETA. Die barrière is dus alvast weg voor Canada.

Blijkbaar gaan er nogal wat mensen vanuit dat de klimaatambities wel veiliggesteld worden in het CETA-akkoord. Dat klopt echter niet. Elke expert bevestigt immers dat er duidelijk wordt vermeld dat bepalingen in lijn moeten zijn met de MEA's zoals het Akkoord van Parijs. Dat akkoord is echter niet bindend en het monitoringssysteem is ook zwak. In CETA wordt ook verwezen naar het GATT: er wordt aangegeven in welke publieke sectoren regelgeving kan worden geïmplementeerd en dat is zeer beperkt, want het GATT dateert van 1947 en toen waren er niet de uitdagingen die vandaag wel bestaan. Klimaatsverandering is een feit en er is nood aan ambitieuzere akkoorden.

Luc Hollands behandelt vervolgens de standaarden en normen. Via CETA wordt een egalisering van de normen beoogd en dat betekent onvermijdelijk dat Europa veel zal moeten toegeven. De VS en Canada hebben dezelfde normen op het vlak van bijvoorbeeld ggo's, hormonenvlees en pesticiden. Wat inzonderheid glyfosaat betreft, zegt de spreker dat Vlaanderen altijd bereid is tot steun aan Kom op tegen Kanker, wat uiteraard een goede zaak is. Als het echter gaat om het nemen van beslissingen om de oorzaken van kanker aan te klagen en er iets aan te doen, dan geeft men niet thuis. Dat is verschrikkelijk, want het gaat hier om de burger, maar ook hier is duidelijk dat de economie altijd voorgaat.

Het ergst is de etikettering. De VS hadden gevraagd naar een etikettering om duidelijk te maken dat hun producten uit Amerika afkomstig zijn. Canada heeft zich daartegen verzet en heeft het gehaald. Het zal dus in de toekomst niet mogelijk zijn om Europese producten te verdedigen, want Canada zal zich ertegen verzetten dat de herkomst op de etiketten wordt vermeld. Waar zijn we dan mee bezig? Het gaat niet alleen om een ramp voor de boeren, maar om een nog veel grotere ramp voor de burgers en consumenten.

De spreker illustreert een en ander met het voorbeeld van een van zijn koeien die toevallig beide oormerken is verloren op een dag dat er een inspecteur van het FAVV langskomt. Die koe wordt dan geslacht en vernietigd en het biologische vlees waar jaren de grootste zorg aan besteed werd, is dan verloren. Binnenkort wordt echter wel toegelaten dat hier vlees uit Canada wordt ingevoerd dat niet is gecontroleerd. Er wordt ontkend dat er hormonen worden gebruikt, maar dat gebruik kan gemakkelijk worden omzeild. In Argentinië bijvoorbeeld worden hormonen gespoten tot een maand voor de slacht. Hormonen zijn dan alleen nog traceerbaar in de ingewanden, maar niet meer in het vlees. In Canadees vlees dat naar hier komt, zullen geen hormonen zitten, maar dat vlees werd wel met hormonen geproduceerd. Het is onvoorstelbaar dat het Vlaams Parlement zoiets gaat goedkeuren.

Kitty Snieders zegt dat aan Europees commissaris Cecilia Malmström rechtstreeks werd gevraagd of er zal worden getornd aan de normen en de standaarden. Zij antwoordde ontkennend dat die hoog zullen blijven. Als er echter op werd gewezen dat er zal worden afgestemd op de Codex Alimentarius, die al twintig jaar oud is, zei ze dat ze dat moest navragen aan haar experts. Dat staat echter wel degelijk zwart op wit in de tekst. Op dit moment wordt Europa trouwens aangeklaagd bij de WTO, omdat de maximum residuwaarden te laag worden ingeschat in vergelijking met de Codex Alimentarius. Onze wetgeving rond hormoonverstoorders wordt niet toegelaten en de ban op glyfosaat zal waarschijnlijk miljarden kosten, omdat die ook niet in lijn is met de WTO-regelgeving. Met CETA wordt het nog problematischer, dat komt neer op een 'WTO-plus' dat wordt gecreëerd. Canada en Europa gaan samenzitten om regelgeving op elkaar af te stemmen en toelatingsprocedures sneller te laten verlopen. Er komt een nieuwe instelling, het Joint Committee, met beslissings-

recht en die kan zelfs beslissen zonder de parlementen daarover in te lichten. Een deel van de democratische macht wordt dus uit handen gegeven.

In de regelgevende samenwerking is ook afgesproken dat niet-tarifaire handelsbarrières – het gaat hier tenslotte om een handelsakkoord – zullen worden weggenomen. Er zal worden nagegaan waar wetgevingen kunnen worden geharmoniseerd en de autoriteiten aan beide zijden zullen elkaar zo vroeg mogelijk informeren over hun plannen. Die toelatingsprocedures zullen echter ongetwijfeld lang op zich laten wachten. Iedereen zal immers de kosten-batenanalyses op zijn manier willen doen. Europa hanteert een voorzorgsprincipe, Canada erkent dat niet als zodanig. Ze zijn bereid dat toe te staan, zolang het kosteneffectief is. Omtrent ggo's is er zoveel druk geweest van de publieke opinie dat in de tekst staat dat er moet worden samengewerkt rond zerotolerantie. Met CETA zal dat ook effectief moeten gebeuren. Er is sprake van 'regulatory cooperation', maar dat is niet vrijblijvend. Op een korte termijn zal wetenschappelijk moeten worden aangetoond waarom niet in dialoog kan worden gegaan en anders zal er weer een procedure via de WTO volgen. Voorzorg is zoals al vermeld een grondprincipe van Europa bij het sluiten van verdragen en wordt ook in het Verdrag van Lissabon vermeld als een verankerd element. Dat dit principe wordt opgegeven, is zorgwekkend. In het verleden en nu ook met de glyfosaatproblematiek, is al duidelijk gebleken dat daar nood aan is.

Luc Hollands wijst erop dat in CETA wordt vermeld dat alle openbare diensten die gedeeltelijk private activiteiten hebben, hun diensten moeten openstellen voor de privésector, behalve de vastgelegde uitzonderingen. Openbare diensten zijn er echter om diensten te kunnen verlenen aan alle burgers. Als openbare diensten geprivatiseerd worden en dat niet of niet zonder grote kosten ongedaan kan worden gemaakt, dan komt men in een ander systeem terecht, een systeem dat gericht is op het maken van winst. In zijn woonplaats Teuven zijn er nu alleen belbussen. Als die dienst geprivatiseerd wordt, zullen er helemaal geen bussen meer zijn, want een bus naar Teuven kan onmogelijk rendabel zijn. Een ander voorbeeld is dat van Polen, waar de regering een verzekeringsmaatschappij terug wilde nationaliseren en aan Achmea 2 miljard dollar schadevergoeding moest betalen.

Kitty Snieders zegt nog dat als een lidstaat geen uitzondering laat opnemen, er volledige openheid voor liberalisering is. Het is zelfs de vraag of dat wel kan in Europa. De sociale cohesie is zo belangrijk en nu gaan per lidstaat verschillende liberalisering worden gemaakt. Dat maakt het voor investeerders verwarrend, want het is niet meer duidelijk wie wat wanneer kan doen. Wellicht is een en ander niet voldoende bekend. In annex 1 kunnen diensten worden vermeld die nu niet conform zijn aan het akkoord. Daarvoor geldt een standstill: dat is de momenteel bestaande situatie. Wijzigingen zijn wel mogelijk, maar alleen via meer liberalisering. Het zogenoemde ratchet effect (Nederlands: pal-effect) geldt dan: de liberalisering is onomkeerbaar, tenzij zware schadevergoedingen worden betaald. In annex 2 is er een soort van beleidsruimte, met de mogelijkheid voor de overheden om een bepaalde sector, bijvoorbeeld openbare aanbestedingen, veilig te stellen. Experts hebben er echter al op gewezen dat die openbare sectoren zeer vaag worden omschreven, zodat wat precies wordt beschermd, voor discussie vatbaar is. Bij arbitrage bijvoorbeeld kunnen de faire en billijke behandeling en indirecte onteigening niet als uitzondering in de annexen worden geplaatst.

Luc Hollands komt tot de conclusies. Hij voert al jaren actie en kreeg stevast te horen dat alles uiteindelijk wel goed zal komen. Nadien kreeg hij vaak alsnog gelijk, maar met de boodschap dat het te laat is om de situatie nog om te keren. Hij zou het zeer erg vinden als hij hier over tien jaar terug zou komen en weer datzelfde moeten horen. De verantwoordelijkheid ligt bij de parlementen.

Concreet wil hij twee zaken vragen. Vooreerst: neem voldoende tijd om af te wachten wat er bij het Hof van Justitie in Luxemburg gaat gebeuren. De tweede vraag is die naar een bijkomende hoorzitting, met experts. Een lijst van experts is desgewenst beschikbaar. Daarna moet het parlement dan zijn verantwoordelijkheid nemen, maar tot nog toe is men veel te snel gegaan. De burgers hebben nu geen inzicht in wat er gebeurt, de doorsnee Vlaming weet niet wat CETA is.

2. Vragen en opmerkingen van de leden

Sabine de Bethune dankt de sprekers voor hun toelichting over de inhoud van CETA. Namens haar fractie kan zij akkoord gaan met het voorstel voor een hoorzitting. Daarvoor kan worden geput uit de lijst van experts die worden aanbevolen. Er moet inderdaad niet overhaast tewerk worden gegaan, al situeren veel onderdelen van CETA zich op het Europese niveau. Slechts zowat 10 procent valt blijkbaar onder de bevoegdheid van de deelstaten of regio's.

Luc Hollands tekent hierbij aan dat als een enkele regio niet mee goedkeurt, CETA niet doorgaat. In tal van andere landen is er overigens ook heel wat verzet, getuige de 3 miljoen handtekeningen die al werden verzameld.

Sabine de Bethune zegt dat zij vragende partij is om beter gebriefd te worden. Ook rond TTIP zijn er hoorzittingen geweest en volgens de sprekers biedt CETA nog minder garanties. Zij deelt de bezorgdheid rond voedselveiligheid, al zijn er blijkbaar wel waarborgen dat de Europese normen kunnen worden gehandhaafd. Dat is zonder meer een must en er zijn dan ook sluitende garanties nodig daaromtrent.

Ook *Karl Vanlouwe* dankt Luc Hollands en Kitty Snieders voor hun uiteenzetting. Het is goed dat burgers begaan zijn met politiek en hun bezorgdheid kunnen vertolken, maar het is belangrijk dat dit gebeurt op basis van de juiste feiten. Deze problematiek is hier wel degelijk al uitgebreid aan bod geweest en er zijn inderdaad hoorzittingen geweest rond TTIP. De Amerikaanse grote tegenstander van TTIP is inmiddels Amerikaans president geworden. Hij was er om protectionistische redenen van overtuigd dat dit vrijhandelsakkoord een slechte zaak is.

Bij de uiteenzettingen kreeg hij de indruk dat een pleidooi werd gehouden tegen vrijhandel. De EU bestaat intussen al lang. Eerst waren er instellingen als de EGKS, Euratom en EEG, die bij het Verdrag van Maastricht werden hervormd tot de Europese Gemeenschap, later Europese Unie genoemd. In de verschillende lidstaten waren er ook verschillende normen, die op elkaar dienden te worden afgestemd. Er mag worden aangenomen dat niemand hier aanwezig de EU als een slechte zaak beschouwt.

De kritiek dat er veel te snel is gegaan, dat de nodige tijd moet worden genomen om experts te raadplegen en dat niemand de precieze inhoud kent, noopt tot een korte samenvatting van de voorgeschiedenis. Op 6 mei 2009 werden de CETA-onderhandelingen aangekondigd op de Canada-EU-top in Praag. Alle Europese lidstaten, met inbegrip van de deelstaten, gaven toen een mandaat aan de Europese Commissie. In 2011, na drie jaar onderhandelen, werd dat mandaat herbevestigd. Nog eens drie jaar later, op de EU-Canada-top van 26 september 2014 in Ottawa, werd de onderhandelde ontwerpakte vastgelegd.

Begin 2016 werd dan de beslissing genomen om het ISDS-arbitragemechanisme in CETA te veranderen naar het ICS-systeem. Het is opmerkelijk dat daar vandaag met geen woord over werd gerept. Voor alle duidelijkheid: arbitrage bestaat in elk rechtssysteem. In België bestaat dat al sinds de jaren zestig. Onder de druk die er toen was werd een ICS-systeem opgenomen in CETA. Dat ICS houdt onder meer in: oprichting van een tribunaal en beroepsorgaan,

aanstelling van beroepsrechters in plaats van arbiters, vrijwaren van het regelgevingsrecht van staten, vastleggen van de relatie met nationale hoven en rechtbanken en verbetering van de transparantie. Overigens, een ISDS-arbitragemechanisme bestaat in zowat 3000 handelsverdragen wereldwijd. Het systeem bestaat dus, maar in CETA werd het gewijzigd.

Vandaag, meer dan acht jaar na de aankondiging en na meer dan dertig onderhandelingsrondes, is CETA nog altijd niet volledig in werking getreden. Sinds 21 september 2017 is er wel een voorlopige inwerkingtreding. Het is jammer dat CETA nog altijd niet volledig in werking is getreden, want dat verdrag kan en zal zeker positieve elementen meebrengen voor Vlaanderen. Vlaanderen en Canada hebben trouwens al meer dan twintig jaar zeer goede relaties, niet in het minst economische handelsrelaties. De Vlaamse uitvoer van goederen naar Canada bedraagt ongeveer 1,75 miljard euro. Dat creëert welvaart en werkgelegenheid hier in Vlaanderen.

In Wallonië werden op een gegeven moment politieke spelletjes gespeeld. Toenmalig minister-president Paul Magnette, die nochtans goed wist dat zijn partij CETA altijd al had gesteund, kwam in de finale fase plots in het verzet. Van de totale Belgische handel met Canada is het Vlaamse aandeel echter ongeveer 90 percent. Men dacht dus via dat verzet Vlaanderen zo te kunnen boycotten, of op die manier oppositie te voeren. Niet onbelangrijk is tot slot ook dat Canada met zijn 36 miljoen inwoners een omvangrijke afzetmarkt vertegenwoordigt.

CETA zal een stijging meebrengen van ongeveer 23 percent in bilaterale handel van goederen en diensten. Voorts komt 99 percent van de douanerechten te vervallen en wordt 92 percent van de invoerrechten voor landbouw weggewerkt. Vlaamse kmo's zullen ook diensten vrij kunnen aanbieden in Canada, bijvoorbeeld de baggerbedrijven. Die bedrijven zijn wereldwijd bekend en gewaardeerd, maar krijgen geen toegang tot de Amerikaanse en Canadese markt.

CETA is een modern akkoord met grote aandacht voor transparantie. Het draagt bij tot marktstabilisatie, eerlijke concurrentie en vereenvoudiging van het handelsverkeer en zorgt voor een nieuwe standaard op het vlak van investeringen en bescherming. Het is ook een akkoord waarbij het voorzorgsprincipe wel degelijk overeind blijft. Vanuit het Vlaams Parlement en op het federale niveau en met medewerking van partijen die zich nu verzetten tegen dit akkoord, werd geijverd voor de uitsluiting van culturele en audiovisuele diensten, onderwijs-, welzijns- en gezondheidsdiensten. CETA is ook een sociaal akkoord met een omvangrijk hoofdstuk over duurzame ontwikkeling, met een juridische betoning van standaarden rond arbeidswetgeving, milieuwetgeving en voedselveiligheid.

Omwille van al deze redenen werd op 19 oktober 2016 (*Hand. VI.Parl. 2016-17*, nr. 6), na lange debatten waarbij ook Europees commissaris Malmström en diverse experts werden gehoord, een voorstel van resolutie goedgekeurd, met een oproep aan de Vlaamse Regering om CETA goed te keuren. In Wallonië en Brussel was er wat verzet, wat uiteindelijk tot enige verduidelijking heeft geleid, maar niet tot een wijziging van het CETA-akkoord. Op 2 juni 2017 keurde de Vlaamse Regering het voorontwerp van instemming goed, in lijn met de resolutie van het Vlaams Parlement.

Na het advies van het Europees Hof van Justitie in een andere zaak, is duidelijk dat de EU exclusief bevoegd is voor handelsgerelateerde aspecten. De beslechting van geschillen tussen investeerders en staten is dan weer een gemengde bevoegdheid. Het Hof van Justitie zit daarmee op dezelfde lijn als de Vlaamse Regering. Vanuit Vlaanderen werd er ook altijd al gepleit voor een opsplitsing tussen handelsakkoorden en de beslechting van geschillen tussen

investeerders en staten, zodat de toepassing van ISDS of ICS beperkt kan worden tot die lidstaten en deelstaten die het goedkeuren.

De spreker concludeert dat CETA een goed akkoord is voor Vlaanderen en voor andere deelstaten. Het zal bijkomende jobs opleveren en de welvaart in het land ten goede komen.

Wouter Vanbesien dankt de sprekers voor hun betrokken pleidooi en voor de moeite die ze hebben gedaan om de publieke opinie te betrekken, handtekeningen te verzamelen en ervoor te zorgen dat het politieke en publieke debat hierdoor verrijkt en versterkt wordt. Heel belangrijk vindt hij dat erop werd gewezen dat het hier om een nieuw soort van handelsakkoord gaat, dat veel verder gaat en dat, onder meer op het vlak van regelgeving en van normering, impact gaat hebben op wat de politiek nog gaat kunnen doen ten opzichte van de markt. Dat inzicht is zo belangrijk dat de vraag om de nodige tijd te nemen vooraleer te beslissen, een terechte vraag is.

Belangrijk is hier niet dat douanerechten worden verlaagd, maar wel de vraag hoe ervoor kan worden gezorgd dat op het vlak van regelgeving, normering en kwaliteitszorg het beslissingsrecht in Europese handen kan worden gehouden, dat het rechtssysteem eerlijk is voor iedereen en dat dergelijk handelsakkoord ook een instrument wordt in het klimaatbeleid en het sociaal beleid. Dat is, zoals terecht werd gesteld door de sprekers, nu alvast niet het geval.

De spreker vindt het niet gepast dat Karl Vanlouwe hier een politiek debat van maakt, met verwijzing naar de houding van de PS en de onderliggende redenen. De mensen die hier het woord hebben gevoerd vertegenwoordigen 16.000 burgers. Hij vraagt om het over de inhoud te hebben en hier geen politiek spel van te maken. Als namens 16.000 mensen wordt gevraagd om nog een aantal experts te horen en er geen grote tijdsdruk is, moet daar respect voor worden opgebracht en moet op die vraag worden ingegaan. De CD&V-fractie heeft alvast al aangegeven daartoe bereid te zijn. Een bijkomende hoorzitting zal misschien niet veel opleveren, want de standpunten van de partijen lijken zowat gebetonneerd, maar op zijn minst moet de moeite worden gedaan om te luisteren naar de argumenten.

Güler Turan meent dat vandaag een feestdag is voor de democratie. Als politici denken dat het volstaat dat zij om de vijf jaar een mandaat van hun kiezers krijgen, dan hebben ze het mis. In dit parlement gaat het voortdurend over transformatie naar duurzaamheid van de economie. Meer dan ooit moet deze transformatie samen met burgers worden aangepakt en er moet komaf worden gemaakt met het verwijt dat de politici in een ivoren toren zitten. Zij wil dan ook de twee sprekers, maar ook alle andere mensen die achter de schermen hebben bijgedragen aan dit initiatief bedanken. Het is duidelijk dat het hier niet om een initiatief van het laatste moment gaat, maar om iets wat al lang leeft.

Het gaat hier niet om een weinig belangrijk akkoord, maar om een handelsverdrag met een impact die over generaties gespreid is. Het gaat hier over onze toekomst, over het milieu, over wat we eten, hoe onze producten worden gemaakt en geconsumeerd. Als de burgers nog steeds niet weten wat CETA is, dan komt dat doordat de politici dat niet goed hebben uitgelegd. Mogelijk is dat omdat ze zelf onvoldoende op de hoogte zijn. Zijzelf is met bijzondere interesse de teksten van CETA beginnen lezen, maar zij moest na vierhonderd pagina's, wegens tijdsgebrek, overschakelen op samenvattingen en opinies van experts. Zij bekent dat zij deze problematiek niet volledig kent, want die is te omvangrijk en te ingewikkeld. Daarom is ze nu zeer dankbaar voor de insteken die hier door beide sprekers werden gegeven. Wat Luc Hollands hier vertelde, was voor haar

nieuw en van onschatbare waarde, want over koeien en de landbouw in het algemeen werd hier nog niet gesproken.

Dit CETA-akkoord werd door de Vlaamse Regering goedgekeurd zonder een debat in het Vlaams Parlement. Over TTIP, dat zeer gemediatiseerd was, was er veel te doen, maar over CETA bleef het merkwaardig stil. TTIP blijkt intussen een stille dood gestorven te zijn, want sinds februari is er blijkbaar niets meer gebeurd op dat vlak. De blik moet nu op CETA worden gericht. De toekomst moet anders worden bepaald, samen met de burgers. Er werd het voorbeeld van de negatieve lijsten gegeven. Eén aspect werd terecht gevrijwaard: de Vlaamse culturele en audiovisuele diensten. Luc Hollands verwees naar de kankerbestrijding, om aan te geven dat er op andere vlakken niets gebeurt.

Het lid wil vandaag vooral mea culpa slaan. De goedkeuring van CETA door de Vlaamse Regering werd hier niet grondig genoeg besproken. Die beslissing is vorig jaar tijdens het zomerreces gevallen en achteraf is er een kort debat geweest. Het verdrag is intussen inderdaad voorlopig in werking getreden, maar dat biedt ook wat tijd. Zijzelf heeft al geprobeerd initiatieven te nemen en te verwijzen naar het ontbreken van garanties inzake cruciale zaken als milieu en klimaat, energie, standaardisering enzovoort. Het voorbeeld van de koe van Luc Hollands zou de ogen wijd moeten openen.

Zij heeft vandaag een rapport gekregen van Greenpeace en het Institute for Agriculture and Trade Policy Europe. Wat men in Canada denkt, is echter nog minder bekend. In dat verband verwijst zij naar het verslag van het Canadian Centre for Policy Alternatives.

Voor TTIP is er een impactanalyse besteld, voor CETA is dat echter niet gebeurd. Er wordt nu iets goedgekeurd waarvoor al voor diverse aspecten alarmbellen zijn afgegaan, maar niettemin wordt er gewoon voortgegaan. Er is een strakke planning en die moet blijkbaar mordicus worden gerespecteerd.

Zijzelf heeft hier al eerder de regelgevende samenwerking aangekaart, maar vond geen gehoor. Er is sprake van een commissie, maar het is onduidelijk of daar ambtenaren gaan zitten, dan wel burgers, experts of vertegenwoordigers van multinationals. Wie gaat er bepalen waarover er regelgeving komt en welke regels handelsbelemmerend zijn? Elke regel is tot zekere hoogte belemmerend.

Het lid wil tot slot enkele vragen stellen aan de sprekers. Zij stelden dat er inzake het klimaat geen afdwingbare bepalingen zijn. Zijn zij daar zeker van, want hier werd met grote stelligheid geponeerd dat er wel degelijk klimaatgaranties zijn opgenomen. Als onze standaarden blijven gelden, dan is er toch geen gevaar dat er kankerverwekkende producten in de voedselketen terechtkomen?

De sprekers hebben niet gepleit tegen vrijhandelsakkoorden. Het signaal dat de burgerbeweging hier heeft gegeven, is dat er een nieuwe generatie van vrijhandelsakkoorden moet komen: akkoorden die fair zijn, duurzaam, goed voor het milieu en goed voor de kmo's. Wat de Vlaamse kmo's betreft: die exporteren nauwelijks. De exportcijfers waarmee de Vlaamse Regering zich op de borst klopt, worden door grote bedrijven, zoals de petrochemie in Antwerpen, gerealiseerd en niet door kmo's met tien werknemers of melkboeren met enkele tientallen koeien.

Het lid is dankbaar voor de suggestie die hier werd gedaan om een beroep te doen op expertise en om bijkomende hoorzittingen te organiseren. Het verheugt haar dat Sabine de Bethune namens CVD&V heeft aangegeven dat zij daar positief tegenover staat. Er zijn weliswaar al initiatieven genomen in het parlement. Zo is er een resolutie van haarzelf in behandeling over het advies van

het Hof van Justitie over de verenigbaarheid van ICS met de EU-verdragen (*Parl.St.* VI.Parl. 2016-17, nr. 1208/1). Zij heeft aan de commissievoorzitter gevraagd de bespreking daarvan uit te stellen en voorrang te geven aan dit burgerinitiatief. Nadat de burgers aan het woord zijn gekomen, kan dan het politieke debat worden gevoerd.

CETA is nu voorlopig in werking getreden, maar dat verdrag mag niet worden goedgekeurd vooraleer de prejudiciële vraag door het Europees Hof van Justitie is beantwoord. Aan het stellen van die vraag is een en ander voorafgegaan, maar het is uiteindelijk toch doorgegaan en nu moet worden afgewacht wat de uitspraak van het Hof zal zijn. Zij hoopt dat de lijst met experts zal worden bezorgd. Als het hier in de commissie nog eens over CETA gaat, zal het dan hopelijk ook gaan over aspecten zoals voedselproductie, gezondheid, standaarden (bijvoorbeeld voor de veiligheid van auto's). Welke sprekers moeten er worden gehoord en welke deelaspecten mogen in geen geval worden vergeten? Welke monitoring raden de sprekers aan voor de toekomst?

Rik Daems wil een mogelijk misverstand uit de wereld helpen. Het CETA-akkoord bestaat uit twee delen: het deel over vrijhandel en tarieven enerzijds en een luik over investeringen anderzijds. Het eerste deel zal niet in het Vlaams Parlement worden goedgekeurd, om de eenvoudige reden dat de bevoegdheid dienaangaande zich op het Europese niveau bevindt. Dat is ook de reden waarom dit luik in voege is getreden op 21 september. Over dat luik is hier veel gezegd. Die vaak waardevolle zaken zullen hier in het Vlaams Parlement echter niet aan de orde komen, omdat het ontwerp van decreet dat hier zal worden ingediend, niet daarover zal gaan. Voor het investeringsluik werd geoordeeld dat het om een gemengde bevoegdheid gaat en dat deel zal hier dus wel aan de orde komen. Dat is het deel dat door de Vlaamse Regering werd goedgekeurd en het is ook dat luik waartegen op een gegeven moment bezwaar werd aangetekend in Wallonië.

Het is belangrijk dat dit goed voor ogen wordt gehouden, zodat men weet waarover het Vlaams Parlement zal beslissen. De argumenten die hier werden vertolkt kunnen uiteraard in het achterhoofd worden gehouden om een oordeel te vellen over het tweede deel, want het is zo dat als één parlement het investeringsluik afwijst, het volledige verdrag – dus ook het deel vrijhandel en tarieven – op de helling komt te staan.

Wat de grond van de zaak betreft, vraagt hij de sprekers of een aantal van de concrete voorbeelden die werden gegeven – bijvoorbeeld over pesticiden en normeringen – wat specifieker kunnen worden gemaakt voor de commissie. Zelfs als die daarover niet kan beslissen, is het toch interessante informatie, om eventueel ook te delen met de commissie bevoegd voor landbouw. Dat er hier weinig of niet over landbouw wordt gesproken, heeft uiteraard te maken met het feit dat daarvoor een specifieke commissie bestaat. Als men over specifieke voorbeelden beschikt, zou hij die in elk geval graag kennen.

Inzake vrijhandel in het algemeen, is het onmiskenbaar zo dat het creëren van een vrijhandelsmarkt binnen Europa groei en economische meerwaarde heeft meegebracht. Dat is uiteraard globaal bekeken en onder dat macroverhaal zitten ongetwijfeld een aantal deelaspecten waar vragen bij kunnen worden gesteld. De vraag is dan, en dat is een politieke afweging, wat er doorweegt. Die afweging moet natuurlijk wel met kennis van zaken worden gemaakt en daar werd hier terecht voor gepleit.

De spreker wijst er tot slot nog op dat het bewuste ontwerp van decreet nog niet werd ingediend. In die zin is het dan ook niet correct om te poneren dat het Vlaams Parlement daar niet genoeg tijd in heeft geïnvesteerd. Hij is alvast bereid om, wanneer dat ontwerp van decreet wordt ingediend, daarvoor de nodige tijd

uit te trekken, wat overigens altijd gebeurt in deze commissie. Ook de argumenten die de sprekers namens 16.000 burgers aandragen, kunnen op dat moment worden meegenomen in het debat. In het huidige stadium heeft het nog niet veel zin om grootschalige hoorzittingen te organiseren, maar het staat de commissie uiteraard vrij om bij haar regeling van de werkzaamheden daar anders over te beslissen.

3. Antwoorden van de sprekers

Kitty Snieders beaamt dat het hier om een zeer ingewikkelde tekst gaat. Ook de door de Franse president Macron aangestelde commissie, waarin acht specialisten zitten, kwam tot de conclusie dat het, ook voor specialisten, bijzonder moeilijk is om op korte termijn een advies te geven over dermate ingewikkelde teksten. Ook zij stelden overigens een aantal lacunes vast in dit akkoord.

Wat het veiligstellen betreft van de Europese normen inzake voeding: er werd verzekerd dat dit zou gebeuren en de Europese Commissie heeft dat vervolgens opgenomen in een declaratie. Het probleem met dergelijke declaratie is dat dit geen Joint Interpretative Instrument is, maar een eenzijdige verklaring – in dit geval van Europa, niet van Canada. Dat biedt dus geen juridische verankering.

De handelsakkoorden zijn doorheen de tijd inderdaad geëvolueerd. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er eerst de GATT-akkoorden geweest, over het bevorderen van de handel en het veiligstellen van de voeding. Daarna zijn er afspraken gekomen over normeringen. Dat ging als het ware om foto-opnamen: er werden foto's gemaakt van de aangegane afspraken. Akkoorden zoals CETA gaan een stuk dieper en zijn dan veeleer video-opnamen. Het zijn levende akkoorden door de regelgevende samenwerking in de Joint Committees, die continu amendementen kunnen aanbrengen, tot zelfs in de annexen. Het hoofdstuk over 'Sanitary and Phytosanitary Measures' bijvoorbeeld is nog leeg. Er zal moeten worden overlegd om tot gelijke regelgeving te komen.

Dat het advies van het Europese Hof van Justitie werd gevraagd over de verenigbaarheid van het ICS met de Europese verdragen, is zeer terecht. Het is een belangrijk signaal dat de Europese magistraten zich tegen ICS uitgesproken hebben. De Europese Commissie zelf werkt momenteel aan het Multilateral Investment Court. Allerlei voorstellen worden gedaan om het systeem te verbeteren en eigenlijk wordt dus toegegeven dat het nu nog niet perfect is. De Canadese professor Gus Van Harten heeft zich reeds sinds het begin van de jaren negentig vastgebeten in deze materie en is intussen een expert inzake arbitrage. Hij is op de hoogte van de creativiteit die arbiters aan de dag kunnen leggen en wijst erop dat juristen daar te weinig vertrouwd mee zijn. De Europese consumentenorganisatie BEUC heeft dezelfde commentaar en stelt dat het DG Economische en financiële zaken niet op de hoogte is van de creativiteit van de arbitrage. De gevolgen kunnen vergaand zijn. Italië zal bijvoorbeeld minimaal 30 miljoen euro schadevergoeding moeten betalen voor het niet verlenen van een vergunning voor olieboringen, en dat kan op grond van zogenoemd fair and equitable treatment, wat een zeer breed interpreteerbaar gegeven is, via een indirecte onteigening. Nadat een bedrijf een vergunning heeft gekregen voor onderzoek naar oliewinning kan het jaren duren voor een milieuvergunning wordt verleend. In het hoofdstuk in CETA over handel en nationale reglementering wordt gesteld dat procedures veel simpeler, sneller en transparant moeten verlopen dan tot nu toe het geval was in Europa. Voor milieuvergunningen mag echter niet over een nacht ijs worden gegaan. Als een land, zoals het geval is geweest met Italië, beslist om geen vergunning af te leveren, dan komt er een indirecte onteigening. Het kan volstaat dat verwachtingen niet worden ingevuld, zelfs verwachtingen die niet op papier staan, want nergens in CETA wordt vermeld dat het om schriftelijke bepalingen moet gaan. Dat zijn aspecten die Gus

Van Harten aankaart: de juridische fijne taal is onvoldoende bekend. Met het Joint Interpretative Instrument is er volgens hem geen bescherming tegen het niet respecteren van het Klimaatakkoord van Parijs. Hooguit is de risicoanalyse veranderd, maar het risico blijft bestaan, zegt hij en het advies van dergelijk expert zou toch ter harte moeten worden genomen.

De spreekster beklemtoont voorts nog dat de initiatiefnemers voor dit verzoekschrift niet op dezelfde lijn van Donald Trump zitten. Zij zijn geen protectionisten en zijn niet gekant tegen vrijhandel, maar willen wel faire handel. De EC heeft nog niet zo lang geleden een strategie gelanceerd 'Trade for All', maar het gaat daar over handel in de toekomst. Intussen wordt er echter wel in een ijltempo gewerkt aan een twintigtal handelsakkoorden, met uiteenlopende landen. Zoals al gezegd gaat het hier niet alleen over investeringen, maar wordt een deel van de democratische macht uit handen gegeven. Waarom staat investeringsrecht boven sociaal recht, arbeids- en milieurecht? In Europa en in de VS is er een probleem met toenemend populisme, als gevolg van frustratie die voortvloeit uit stijgende sociale ongelijkheid, loonverlies en dergelijke. Het gevolg is dat iemand als Trump aan de macht kon komen.

Luc Hollands voelt zich wat aangevallen door de reactie van Karl Vanlouwe, die naar zijn mening niet is ingegaan op de argumenten die hier werden vertolkt, maar louter op de handel heeft gefocust. Hij wijst er nogmaals op dat hij een boer is, geen linkse actievoerder. Hij heeft honderd koeien en werkt honderd uren per week. Ook zijn zoon werkt evenveel uren en zijn vrouw zeventig uren. Hij voelt hier echter niet veel respect daarvoor. Hij heeft geen enkel antwoord gehoord op de problemen die hij heeft aangekaart. Het ging daarentegen wel over de baggerbedrijven, die blijkbaar belangrijker zijn dan de Vlaamse boeren en de kwaliteit van het voedsel en belangrijker dan iedereen die hier in België werkt.

Hij wil nog even ingaan op de wetgevende samenwerking. In Vlaanderen is men er trots op dat er eigen wetgeving bestaat en wordt er geregeld uitgekapt met nieuwe of aangepaste reglementering rond het verkeer. Dat is op zich een goede zaak, want het komt de verkeersveiligheid ten goede. Hier in het CETA-verhaal heeft men er merkwaardig genoeg echter geen probleem mee om de eigen wetgevende bevoegdheid uit handen te geven en alleen nog ja of neen te kunnen zeggen. Hij vraagt dan ook nogmaals om terdege na te denken over de consequenties. Blijkbaar heeft men er hier lak aan dat de Vlaamse boeren kapot gaan, het zij dan zo. Men moet echter weten waar de prioriteit naar uitgaat: is dat naar de handel voor de grote bedrijven of naar de burgers?

Rik DAEMS,
voorzitter

Marc HENDRICKX
Tine SOENS,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

BEUC	Bureau Européen des Unions de Consommateurs
CETA	Comprehensive Economic and Trade Agreement
CIEL	Center for International Environmental Law
DG	directoraat-generaal
EC	Europese Commissie
EEG	Europese Economische Gemeenschap
EGKS	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EMB	European Milk Board
ETUC	European Trade Union Confederation
EU	Europese Unie
FAVV	Federaal Agentschap voor de veiligheid van de voedselketen
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
ggo	genetisch gemodificeerd organisme
ICS	investment court system
ISDS	investor-state dispute settlement
kmo	kleine of middelgrote onderneming
MEA	multilateral environmental agreement
NAFTA	North American Free Trade Agreement
TTIP	Transatlantic Trade and Investment Partnership
VN	Verenigde Naties
VS	Verenigde Staten
WTO	World Trade Organization